

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема:

„МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНА ЕКИПНА ГРИЖА ПРИ ПРОФИЛАКТИКА НА ДЕТСКОТО ОЧНО ЗДРАВЕ – ПРОФЕСИОНАЛЕН ФОКУС НА МЕДИЦИНСКАТА СЕСТРА“

на докторант: **Красимира Иванова Димитрова**

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“
в област на висшето образование: *7. Здравеопазване и спорт,*
професионално направление *7.4.Обществено здраве,*
по специалност: *Управление на здравни грижи*

**Рецензент: проф. д-р Соня Колева Тончева, д.оз.н.
Директор на Филиал Шумен, МУ – Варна**

Член на Научното жури, съгласно Заповед 109-497/22.11.2021г. на
Ректора на Медицински университет „Проф. д-р П. Стоянов“ – Варна

Данни за процедурата

Красимира Иванова Димитрова е зачислена като докторант в самостоятелна форма на обучение за придобиване на ОНС „Доктор” в област на висшето образование: 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.4.Обществено здраве, по специалност „Управление на здравни грижи“ в Катедра „Здравни грижи“, Факултет „Обществено здравеопазване“ на Медицински университет – Варна , съгласно Заповед на Ректора № Р -109-226/09.07.2020г. Научни ръководители проф. Силвия Борисова, д.оз.н. и чл.-кор. проф. д-р Христина Групчева, д.м.н.

На основание чл.24 ал. 6 и чл.30, ал.3 от ППЗРАСРБ, чл.68, ал.1 от ПРАС на МУ Варна и решение на ФС по протокол №173/09.11.2021г. на ФОЗ, успешно положен докторантски минимум и съобразно готовността ѝ за публична защита **Красимира Иванова Димитрова** е отчислена с право на защита със Заповед №Р 109-497/22.11.2021г. на Ректора на МУ - Варна.

Дисертационният труд е одобрен и предложен за публична защита на катедрен съвет на Катедра „Здравни грижи” в МУ - Варна на 03.11.2021г.

Биографични данни и кариерно развитие на докторанта

Красимира Димитрова е възпитаничка на IV Езикова гимназия “Фредерик Жолио-Кюри” във Варна с френски език, след което се обучава в специалност „Детска медицинска сестра” в Института за здравни кадри “Д-р Ненчо Николаев” във Варна (1985 – 1987), а по -

късно по специалност “Управление на здравните грижи” с ОКС “бакалавър” в МУ - Варна (2006 - 2009) и ОКС “магистър” в МУ – Плевен (2009 – 2010). През 2019 г. завършва и ОКС “магистър” по специалност “Здравен мениджмънт” във ФОЗ на МУ-Варна.

Започва работа като детска медицинска сестра в I Детска клиника на УМБАЛ “Света Марина” във Варна. От 1996г. работи в “Специализирана болница по очни болести” като анестезиологична и операционна сестра, а от 2012г. до днес е старша медицинска сестра в Очното отделение. Тя е един от малкото специалисти по ортоптично трениране за деца в страната.

Красимира Димитрова е хонорован преподавател в катедрата по “Здравни грижи” в специалност “Медицинска сестра” от 2011г., а от 2020 г. води упражнения по дисциплината “Сестрински грижи при болни с очни и ушно-носно и гърлени заболявания”. През 2013 г. започва преподаване по дисциплината “Специални грижи за хора с очни проблеми” в специалност “Медицински оптик” в Медицински колеж - Варна. От 2017 година е лектор към Центъра за професионално обучение на БАПЗГ за североизточна България.

Г-жа Димитрова има подчертан интерес към научно – изследователска работа – доказателство за това са 21 участия в научни форуми у нас и в чужбина за периода 2008 – 2021г. Има участия в над 50 форми на продължаващо обучение. Публикационната ѝ активност включва 19 публикации в сферата на офталмологичната здравна грижа и развитието на сестринството. Участва и в авторски колектив на два учебника по очни болести, под редакцията на професор Групчева. Клиничните и научни интереси са насочени към детско очно здраве, зрителни тренировки за деца, промотивни дейности на медицинската сестра и управление на екипи. От 2012 година е координатор на профилактична програма “Детско зрение”, провеждана в сътрудничество между Община – Варна и Университетската специализирана очна болница.

През 2020г. е зачислена в докторантура на самостоятелна подготовка в катедрата по “Здравни грижи” по специалност “Управление на здравните грижи”;

Красимира Димитрова има принос за промяна на визията и обществените нагласи към професията на медицинската сестра, чрез активно участие в развитието на съсловната организация (БАПЗГ). Последователно е избирана като заместник - председател (2005-2010г.), председател на Регионална колегия – Варна (2010-2015), а от 2016 година е член на Управителния съвет на БАПЗГ .

Наградена е със статуетката на Лесес Кепра в категория “Ръководител на здравните грижи 2015”, плакет и грамоти за развитие на съсловната организация, плакети за “отличник на випуска” на МУ-Плевен (2010) и МУ-Варна (2019), награда на кмета на Община – Варна (2019).

Димитрова притежава трети сертификат за професионална квалификация от Националния съвет по качество на Българска асоциация на професионалистите по здравни грижи.

Красимира Димитрова владее френски език, а също така ползва английски и руски.

Обща характеристика на дисертационният труд

Дисертационният труд, представен от Красимира Иванова Димитрова е разработен към катедра “Здравни грижи” на ФОЗ към Медицински университет – гр. Варна. Дисертацията е структурирана в пет глави и съдържа 184 страници, включващи 24 таблици и 56 фигури, 6 приложения. Постигнат е много добър баланс между отделните части на дисертационния труд. Цитирани са 330 литературни източници, с превес на латиница поради малко изследвания у нас проблем.

Оценка на актуалността на темата

Темата, която е избрала за дисертационния си труд Димитрова е значима и много актуална. Предоставянето на цялостна, всеобхватна грижа от мултидисциплинарен екип от специалисти по детско зрение с различно ниво на компетентност, знания и умения е предпоставка за подобряване на детското очно здраве, подобряване на достъпа до офталмологична здравна грижа, повишаване на удовлетвореността на населението от здравните услуги и по-малка икономическа тежест на обществото.

Съвременната офталмологична сестра има ключова роля във всеки аспект на очното здраве. За да отговори не само в настоящия момент, а и за в бъдеще, на разнообразните потребностите на пациентите и на очакванията на обществото, офталмологичното сестринство трябва да се адаптира, да приема предизвикателства, да разширява своя професионален капацитет и потенциал, да възприема иновативни практики и да прилага нови високо специализирани умения.

В този смисъл авторката е потърсила пътища за бърза адаптация и работата с детето - пациент и родителите, както и възможности и предизвикателства, които стоят пред медицинските сестри, работещи с деца в офталмологичната профилактична практика.

Актуалността на темата на настоящият дисертационен е обусловена от недостига на информация, свързана с офталмологичното сестринство у нас, от липсата на конкретни научни изследвания и модели на сестрински практики с офталмологичен профил.

На базата на обстоен литературен обзор, показващ умението на авторката да борави с литературните източници е обобщена и анализирана информация, насочена към проблема за участие на медицинската сестра в мултидисциплинарен офталмологичен екип.

Темата на дисертацията е актуална и поради факта, че авторката предлага цялостен подход за включване на медицинската сестра в профилактиката на детското зрение. Въз основа на направеният анализ на българската и международната практика в сферата на профилактиката на детското зрение, направеното собствено научно проучване и основавайки се на собствен клиничен опит, Димитрова представя собствено разработен **Модел за осигуряване на профилактична среда за детско очно здраве чрез прилагане на мултидисциплинарна екипна грижа.**

Литературен обзор

Литературният обзор е разработен в обем от 44 страници, структуриран в **Глава I**. В обзора са формулирани шест основни рубрики, които се отнасят до изясняване на същността, характеристиките и състава на мултидисциплинарния екип (с 4 подраздела). Следват въпроси, засягащи зрителен скрининг, особености и развитие на детската зрителна система и детска слепота (с 3 подраздела). Отделено е място за обсъждане на международния опит в профилактиката на детското очно здраве и е направен задълбочен сравнителен анализ. На този фон е представен проблема за профилактиката на детското очно здраве в България (в 2 подраздела). Споделени са и традиции и добри практики в сферата на профилактиката на детското очно здраве в град Варна, в част от които участва и автора.

В литературния обзор с логическа последователност Красимира Димитрова анализира източници, засягащи разработения в дисертационният труд проблем и развитата в следствие авторска концепция. Докторантката е осъществила обстойно и детайлно проучване на различни наши и чужди източници, визиращи проблема за провеждане на профилактика на детското очно здраве с участие на медицински сестра. Засегнати са и професионалните умения, които следва да има медицинската сестра, която може да управлява различни профилактични програми, да взаимодейства с децата, родителите и да прилага адекватни подходи.

За разработването на литературния обзор авторката се опира на достатъчно източници, които умело анализира и показва задълбочено познаване на мнение на други автори по избория от нея проблем. Структурата на литературния обзор и стилово оформление показват уменията на Красимира Димитрова да борава с литературни източници и да изразява собствено мнение по темата на дисертацията.

В литературния обзор се откриват представени авторски схеми на *Традиционен медицински екип за профилактика на детското очно здраве (Фигура 1)*, *Мултидисциплинарен екип за профилактика на детското очно здраве (Фигура 5)*, както и снимки на автора, доказващи участие в обучение и предоставяне на грижи за очното здраве на деца от гр. Варна

Предлагам на авторката: Представеният литературен обзор да бъде развит като „Ръководство за профилактична дейност на медицинската сестра - част от мултидисциплинарния офталмологичен екип“. Такова ръководство би било в помощ на медицинските сестри от практиката, както и на студенти от специалност „Медицинска сестра“, които имат нагласа да работят в областта на профилактиката на детското зрение.

Постановка на научното проучване

Глава II е озаглавена *„Цел, задачи, материал и методика на проучването“*. В тази част на дисертационния труд на базата на обстойно разработеният литературен обзор успешно е изведена целта, формулирани са 9 задачи и 3 хипотези и са предвидени методите за научното им доказване. Авторката е приложила разнообразни методи, които гарантират достоверност на получените резултати. Дизайнът на изследването включва теоретично и емпирично проучване.

Генералната съвкупност обхваща **400 респондента**, разпределени в четири групи:

- **първа група** - родители на деца до 16-годишна възраст от град Варна, които са потърсили офталмологична медицинска помощ по повод профилактичен преглед (n=150);
- **втора група** - медицински сестри, извършващи здравна грижа за пациенти с очни проблеми в офталмологични структури за извънболнична и болнична помощ в страната (n=50);
- **трета група** – експерти – лекари, специалисти по очни болести, практикуващи в офталмологични структури за извънболнична и болнична медицинска помощ в град Варна (n=50);
- **четвърта група** - студенти по специалности “медицинска сестра“, “медицински оптик” и специалност “оптометрия”, обучаващи се в Медицински университет – Варна (n=150);

Дейностите по дисертационният труд са проведени в 5 етапа, описани подробно в Методиката на проучването.

Инструментариумът е собствено разработен и гарантира надеждност на приложените разнообразни методи (документален, исторически, анкетен метод и стандартизирано интервю).

Оригинално е виждането на авторката в методологията да представи понятиен апарат, с което в изложението се улеснява еднозначното възприемане на използваните термини.

За обработка на първичната социологическа информация са използвани подходящи статистически методи.

Резултати

По своята същност, дисертационният труд представя резултати от огромно извършена работа от авторката. Резултатите са логически оформени и структурирани в глава III. В глава IV са представени практико-приложните аспекти на изследването. Този подход доказва умението на К. Димитрова на базата на успешно доказаните в теоретичен аспект резултати, да предложи практически подходи за ефективна мултидисциплинарната екипна грижа с участие и на медицинската сестра, което засилва достойнствата на дисертационния труд. Важна за анализа на резултатите е проведената експертна оценка, дадена от лекарите офталмолози.

В **Глава III** на дисертационния труд, озаглавена “*Анализ, обсъждане на резултатите и практически аспекти на научното изследване*“ надлежно са представени характеристики на изследваните групи респонденти.

В тази глава са разгледани здравето поведение и информираността на родителите, относно грижата за детското очно здраве, Чрез изказаното мнение авторката доказва, че преобладаващата част от родителите имат високо ниво на информираност относно периодичността на профилактичните прегледи в периода на детството и считат, че грижите трябва да се споделят в ясно партньорство със специалистите по детско очно здраве.

Авторката изследва доверие на родителите към компетентността на медицинската сестра в екипа, провел профилактичен преглед на техните деца (78,7%). Високото доверие към медицинската сестра се подкрепя и от факта, че болшинството от родителите ще спазят дадените препоръки за ежегоден профилактичен преглед или наложителен пълен очен преглед в детски очен кабинет (78,7%). Медицинските сестри, участващи в офталмологичния екип, имат значителен принос за подобряване на информираността на родителите. Възможностите за консултиране и обучение са резултат както от развитието на професията, така и от изградените отношения на партньорство и доверие между родители и медицински сестри.

Проучени са и нагласите на студентите (медицински сестри, медицински оптици и оптометристи) участвали в проучването, към мултидисциплинарна екипна грижа и ролята им в екипа. Авторката в тяхно лице е потърсила перспективно мислене и доколко то отговаря на актуалните тенденции в превенцията на зрителните нарушения в детската възраст и профилактиката. Независимо, че у нас профилактиката на детското очно здраве се извършва предимно и само от лекари и рядко с участие на медицинска сестра, тя в перспективата включва и други специалисти, които могат да работят в мултидисциплинарен екип и да допренесат за предоставяне на по – качествени грижи. В проведеното проучване в тази група Димитрова доказва положителната нагласа към мултидисциплинарният екипен подход, стремеж у бъдещите млади колеги към усъвършенстване и възможност за пълноценна професионална реализация в областта на промоцията на детското очно здраве.

Особено важно за проучвания проблем е изследваното мнение на експертите - лекари – офталмолози, за провеждане на дейности по профилактика на детското очно здраве от мултидисциплинарен екип. Резултатите от проучването доказват, че традиционният екип “лекар-медицинска сестра“ отстъпва значително пред мултидисциплинарен екип (МДЕ), тъй като повече от половината експерти заявяват, че профилактиката трябва да бъде професионална дейност на различни медицински специалисти по очно здраве, обединени в МДЕ (64%). Проучването потвърждава необходимостта от ясни роли в екипа. Експертите изразяват доверие и споделят мнение за широкия спектър от дейности, които могат да извършват медицинските сестри, медицински оптици и оптометристи в екипа.

Чрез проучването е предоставена възможност на офталмологичните сестри да направят самооценка за процеса на професионалното усъвършенстване, желание за работа в профилактични програми, да дефинират ролята и дейностите си в МДЕ и др.

Авторката ясно формулира въпроси, които задава на всички групи респонденти и прави заключения, които доказват авторската ѝ теза. Дълбочината на направеният анализ очертава важни проблеми, които биха могли да бъдат разрешени при преодоляване на доказаните с проведеното проучване, съществуващи бариери за профилактика на детското очно здраве и по – широко въвличане на различни специалисти в МДЕ.

В Глава IV “Мултидисциплинарната екипна грижа – добра практика в профилактиката на детското очно здраве“ докторантката предлага “Модел за осигуряване на профилактична среда за детско очно здраве чрез прилагане на

мултидисциплинарна екипна грижа”, който придава завършеност на авторската концепция. Детайлно разработеният модел е значим в няколко аспекта:

- оптимизира възможностите за достъп до офталмологична здравна грижа и профилактична грижа за децата и семействата;
- съдейства за подобряване на междусекторното сътрудничество и осигурява съгласуваност между всички участници в профилактичните дейности;
- разширява професионалния спектър и оптимизира автономната роля на медицинската сестра;
- създава възможност за реализация на медицинските специалисти в сферата на профилактиката на детското очно здраве и ще повиши удовлетвореността от професионалните дейности.

Безспорно натрупаният клиничен опит на Красимира Димитрова е дал възможност да разработи основни части на Модела, така той става разбираем, лесно приложим, очертава територията на участниците в МДЕ, внася яснота в ролите, а от там и минимизира риск от грешки и възникване на конфликти, както и способства за ефективна работа на всеки от членовете и максимална удовлетвореност на пациентите – деца и родителите. Важно място в теоретичната обосновка на модела заема очертаната от автора необходимост от специфични компетенции на медицинската сестра, както и възможността сестрата да провежда обучение на децата и родителите при осъществяване на дейността си в съответните, предвидени от Димитрова области - **“Грижа за очното здраве”** и **“Офталмологична грижа за деца”**. За улесняване на процеса на рефериране на деца към специалист от широк кръг медицински специалисти, авторката е предложила и **“Индикации за насочване на дете към офталмолог”**. Високо оценявам и детайлно представеният от авторката **Дневник на детското очно здраве**, който съдържа клинична и здравна информация за родителите на деца със зрителни проблеми и данни от очен преглед.

Бързото развитие на медицинската практика, съвременните модели прилагани в системата на здравеопазването, значителното нарастване на изискванията пред медицинските специалисти, обосновават необходимостта от прилагане на иновативни подходи в практиката на здравните грижи, разработването и внедряването на оптимални форми за подобряване на профилактиката на очното детско здраве и подкрепа на родителите при разрешаване на здравни проблеми.

Разработеният Модел създава благоприятни основополагащи условия за прилагане на системни изследвания, основани на търсенето на разнообразни по рода си ефективни общи и частни решения за подобряване на профилактичните дейности, насочени към детското очно здраве, предоставени от МДЕ.

Сестринските дейности и грижи са съвкупност от знания, умения и специфично професионално поведение. Сестринството интензивно се развива и е натоварено както с много отговорности, така и с професионални функции към пациента и медицинския екип. Промяната на поведението, изграждането на нови навици и умения за справяне с

поставените задачи, може да стане само и единствено чрез прилагане на единен подход за постигане на целите на екипа.

В перспектива *препоръчвам* на докторантката да проучи експертно мнение, относно функционирането на модела и да проучи нагласите на медицинските сестри за работа съобразно предложеният модел.

В **Глава V** са изведени *изводи* от проучването и на тази база са направени *препоръки* към различни институции, имащи отношение към разгледаните в дисертационния труд проблеми. Авторката е формулирала 10 основни извода, като резултат от поставените задачи в дисертационния труд, с което доказва тяхното изпълнение. Формулирани са още 3 допълнителни извода, с които още по – убедително се обосновава необходимост от профилактична дейност за детското очно здраве, поради лимитираното време за въздействие върху морфологично и функционално незрялата зрителна система, на която трябва да се създадат нормални условия в периода на интензивно развитие. Както и, че медицинската сестра и други специалисти са ценен ресурс на здравната система в периода на детството.

Авторката е направила ценни препоръки към институции в областта на здравеопазването. Поставям акцент по важност върху препоръките: **да се доразвие и прецизира действащата правна уредба** в Република България, относно дейности по профилактика и скрининг на детското зрение, както и **да се създаде** “Национална програма за профилактика на детското очно здраве” и **се разработят** “Национални препоръки за профилактика на детското очно здраве”. Препоръките, касаещи **Националното сдружение на общините в Република България** и бюджет на общините, както и към **Българската асоциация на професионалистите по здравни грижи**, частично се изпълняват. Според мен малка част от препоръките не са обект на научното проучване, а по – скоро изразяват виждания на авторката, изведени на база нейно добро познаване на проблемите и регламентите в здравеопазването у нас.

Оценка на приносите

Дисертационният труд представлява първо по рода си мащабно, задълбочено, комплексно и целенасочено проучване на възможностите за участие на медицинската сестра в МДЕ за профилактика на детското очно здраве, както и необходимостта от дефиниране на специфични и конкретни компетенции имат важно научно и практическо значение.

Положителната нагласа на офталмологичните медицински сестри към мултидисциплинарната екипна грижа и осъзнаването на широкия спектър от професионални дейности в екипа е важна предпоставка за промяна в ролята на сестрата и разширяване полето на компетентност в посока към автономни промотивни дейности и менажиране на грижите. Разширяването на спектъра на професионални дейности на медицинската сестра в условията на динамично променяща се среда и комплексни потребности на децата и семействата, ще доведе до изграждане на ефективна система за предоставяне на здравни грижи, включително и на профилактични грижи.

Резултатите от научното проучване, формулираните изводи и препоръки очертават приноси с теоретичен и приложно - практически характер.

Справката за приносите представена в дисертационния труд отразява сравнително обективно реалните достижения на автора. От представените от авторката приноси възприемам следните:

Приноси с научно-приложен характер

1. Направено е първото по рода си комплексно и задълбочено проучване на българския и международния опит в профилактиката на детското очно здраве от гледна точка на участието на медицинската сестра.
2. Направено е проучване и анализ на действащата нормативна уредба в Република България относно профилактиката на детското очно здраве и нейното приложение в практиката на медицинските специалисти.
3. Разработена е същността на съвременната офталмологична здравна грижа.
4. Разработени са функциите на офталмологичната медицинска сестра в МДЕ за профилактика на детското очно здраве.
5. Проучено е мнението на офталмологични медицински сестри, офталмолози, студенти и родители относно мултидисциплинарната екипна грижа и нейното значение за профилактиката на детското очно здраве.
6. Проучени и дефинирани са бариерите за профилактика на детското зрение в страната.

От приносите с практико-приложен характер по – съществени са:

1. Разработен и предложен в практиката е модел за осигуряване на профилактична среда за детско очно здраве чрез прилагане на мултидисциплинарна екипна грижа.
2. С цел улесняване практическото приложение на модела са разработени предложения за проследяване на детското очно здраве и критерии за насочване към специалист по очни болести.
3. Разработена е програма за обучение по „Промоция на детското очно здраве“ за широк кръг обучаеми.

Технически дисертационният труд е оформен според изискванията, изведени са указатели на приложените таблици и фигури – подход който авторката използва за да улесни възприемането на дисертационния труд.

Авторефератът изчерпателно и съвсем правилно възпроизвежда най – съществените моменти от дисертационния труд и е представен в обем от 100 страници.

Изследователският портфейл на авторката включва към момента една реално отпечатана научна публикация и 4 онлайн участия с научни доклади, свързани с дисертационния труд, които са реализирани през 2020 и 2021 година, с което Красимира Димитрова е изпълнила изискванията на критериите за ОНС „доктор”.

Препоръчвам авторката да публикува резултати от проведеното проучване в специализирани научни списания у нас и в чужбина, за да станат достояние на по – широк кръг здравни професионалисти от практиката, работещи с деца в офталмологичната практика.

Красимира Димитрова, покрива напълно приетите от МУ- Варна изисквания за присъждане на образователна и научна степен „Доктор”, чрез разработения дисертационен

труд, който е достатъчен по обем и може да се разглежда като актуална научна работа с важни теоретични и практически приноси.

Лични впечатления

Считам за необходимо да споделя личните си впечатления. Познавам Красимира Иванова Димитрова от 2010 г. като старша медицинска сестра в Очното отделение и председател на РК на БАПЗГ в гр. Варна, а в последствие и като член на УС на БАПЗГ. Открита по характер с добри комуникативни умения, любознателна и последователна в действията си, тя се утвърждава като уважаван колега, на който се разчита за организацията и провеждането на клиничното обучение на студентите от специалност „Медицинска сестра“. Практическият опит, който притежава Димитрова за работа с деца в болнична среда и работата ѝ като координатор на профилактична програма “Детско зрение”, провеждана в сътрудничество между Община – Варна и Университетската специализирана очна болница са провокирали желанието ѝ да проучи различни подходи, за да се приложат утвърдени сестрински практики, насочени към профилактиката на детското зрение от една страна, а от друга иновативното ѝ мислене я ориентира към съвременни модели, приложими в сестринската екипна работа. По този начин, като преподавател и изследовател, тя успешно формулира проблема на дисертационния си труд. Красимира Димитрова е добронамерена, любознателна, ориентирана към взаимодействие с колеги и студенти при решаване на различни педагогически казуси. Притежава умения за работа в екип и за управление на екип.

В заключение: Въз основа на професионалното развитие, научните и учебно-преподавателски постижения и съобразявайки се с критериите на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника към него и Правилника за развитие на академичния състав в МУ „Проф. д-р П. Стоянов“ - Варна, давам положителния си вот и убедено предлагам на уважаемото Научно жури докторантката **Красимира Иванова Димитрова** да придобие ОНС „Доктор” по специалност „Управление на здравни грижи”.

29.12.2021г

Изготвил рецензията,
Проф. д-р Соня Тончева, д.оз.н